

ლიანა გიორგობიანი

ქაშვეთის (ქვაშვეთის) არქიტექტურული ანსამბლი

დოქტორის აკადემიური ხარისხის მოსაპოვებლად
წარდგენილი დისერტაციის

ავტორეფერატი

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი
თბილისი, 0175, საქართველო
ივლისი, 2016

თბილისი
2016

სამუშაო შესრულებულია საქართველოს ტექნიკურ უნივერსიტეტში
არქიტექტურის, ურბანისტიკისა და დიზაინის ფაკულტეტის
არქიტექტურის საფუძვლების დეპარტამენტის
არქიტექტურის ისტორიის და თეორიის მიმართულებაზე

სამეცნიერო ხელმძღვანელი: ხელოვნებათმცოდნეობის დოქტორი,
პროფესორი თამაზ სანიკიძე

რეცენზენტები: არქიტექტურის აკადემიური დოქტორი,
ასოც. პროფესორი, მანია დავითაია

ხელოვნებათმცოდნეობის დოქტორი,
გ. ჩუბინაშვილის სახ. ქართული ხელოვნების
ისტორიისა და ძეგლთა დაცვის
ეროვნული კვლევის ცენტრის
უფროსი მეცნიერ თანამშრომელი,
ციცინო ჩაჩხუნაშვილი

დაცვა შედგება 2016 წლის 9 ივლისს, 12:00 საათზე
საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის არქიტექტურის,
ურბანისტიკისა და დიზაინის ფაკულტეტის
სადისერტაციო საბჭოს კოლეგიის სხდომაზე,
კორპუსი I, აუდიტორია 405
მისამართი: 0175, თბილისი, კოსტავას 77

დისერტაციის გაცნობა შეიძლება სტუ-ს ბიბლიოთეკაში,
ხოლო ავტორეფერატისა – სტუ-ს ვებ-გვერდზე

სადისერტაციო საბჭოს მდივანი: არქიტექტურის აკადემიური დოქტორი:
ასოც. პროფესორი, დავით ბოსტანაშვილი

შესავალი

წარმოდგენილი დისერტაციის თემაა „ქაშვეთის (ქვაშვეთის) არქიტექტურული ანსამბლი“.

თემის აქტუალურობა: ჩვენს მიერ შერჩეული თემა – „ქაშვეთის (ქვაშვეთის) არქიტექტურული ანსამბლი“ – მიზნად ისახავს თბილისის გამორჩეული, უაღრესად საინტერესო ძეგლის ისტორიული, არქიტექტურულ-მხატვრული პრობლემების კვლევასა და ურბანულ კონტექსტთან მიმართების ანალიზს.

მიგვაჩნია, რომ დასახული ამოცანა – შესწავლილ იქნეს თბილისის ქაშვეთის არქიტექტურული ანსამბლი, უწინარესად კი მისი მთავარი ნაგებობა, წმინდა გიორგის სახელობის ტაძარი, ძეგლის არსებობის ყველა ქრონოლოგიურ ეტაპზე – აქტუალურია თავისი გამორჩეული მნიშვნელობის გამო. მიუხედავად იმისა, რომ ნაგებობას მდებარეობით საქართველოს დედაქალაქში ცენტრალური ადგილი უჭირავს ტაძრის, როგორც ხუროთმოძღვრული ძეგლის, მონოგრაფიული შესწავლა დღემდე არ ჩატარებულა. ქართულ სახელოვნებათმცოდნეო ლიტერატურაში, ბოლო დრომდე, ქაშვეთს არ დათმობია სათანადო ყურადღება, არ ჩატარებულა ევლესიის არსებობის ისტორიის მანძილზე მომხდარი ხუროთმოძღვრული ფორმების ცვლილებების თანმიმდევრული კვლევა. არსებული სამეცნიერო ლიტერატურის უმრავლესობაში ტაძარი უბრალოდ ნახსენებია და მხოლოდ რამდენიმე ავტორის სამეცნიერო ნაშრომი ეძღვნება უშუალოდ ტაძარს. ვფიქრობთ, ამის მიზეზი, ერთი მხრივ, ქაშვეთის სამთავისთან მსგავსება და მეორე მხრივ, თანამედროვე ნაგებობის „შედარებით ხანმოკლე“ ისტორია უნდა იყოს. ამასთანავე, სამეცნიერო წრეში დამკვიდრებული შეფასების მიხედვით ახალი ტაძრის ძირითად ღირსებად მისი „ქართული სტილია“ მიჩნეული, რომელიც XIX საუკუნეში შეიქმნა საქართველოში, როგორც ეროვნული ვარიანტი იმდროინდელ ქართულ რეალობაში ხუროთმოძღვრულ სტილთა სიჭრელის ფონზე.

მოგვიხდა საკმაოდ რთული და მრავალმხრივი კვლევითი სამუშაოს

ჩატარება, რათა სამეცნიერო ნაშრომების, საარქივო მასალების და პრესის მონაცემების საფუძველზე დაგვედგინა ძველის ხანგრძლივი ისტორიის პერიპეტიები VI საუკუნიდან მოყოლებული XX საუკუნის ჩათვლით; გაგვერკვია რაობა და არქიტექტურული იერსახე დღეს არ არსებული ნაგებობებისა, რომელთა შესახებ მხოლოდ წერილობითი ცნობები გაგვაჩნია; რაც მთავარია, მაქსიმალურად სისრულით წარმოგვეჩნა ანსამბლის ცენტრალური ტაძრის არქიტექტურულ-მხატვრული ანალიზი, მისი ადგილი და მნიშვნელობა თბილისის როგორც ძველ, ისე თანამედროვე ურბანულ სტრუქტურაში.

კვლევის ობიექტი: ქაშვეთის (ქვაშვეთის) არქიტექტურული ანსამბლი: დარბაზული ეკლესია, რომელიც არსებობდა ქაშვეთის ტერიტორიაზე 1864 წლამდე; მთავარი, წმინდა გიორგის სახელობის ტაძარი მისი არსებობის ყველა ქრონოლოგიურ ეტაპზე; წმინდა მარინეს სახელობის ქვედა ეკლესია; ასევე ანსამბლში შემავალი ნაგებობები: სამრეკლო, ბარათაშვილების აკლდამა-სამლოცველო, საეკლესიო ნივთების მაღაზია და საეკლესიო სახლი.

კვლევის მიზანი: ქაშვეთის არქიტექტურული ანსამბლის, კერძოდ მისი მთავარი ნაგებობის შესახებ არსებული საარქივო მასალების (ანაზომები, პროექტები, ჩანახატები, წერილობითი დოკუმენტაცია და სხვ) შეგროვება-შესწავლა, პარალელური ხუროთმოძღვრული მასალის მოშველიებით ქაშვეთის ისტორიის მანძილზე ცნობილი ტაძრების ხუროთმოძღვრული ტიპების აღწერა-ანალიზი. თანამედროვე ტაძრის არქიტექტურულ-მხატვრული მნიშვნელობის დასადგენად მეტად აქტუალური საკითხის განსაზღვრა – ქაშვეთი სამთავისის ასლია, გეგმითა და დეკორით, როგორც ეს მკვლევართა უმრავლესობას მიაჩნია, თუ მისი მინაბადი, თავისი ინდივიდუალური თავისებურებებითა და მხატვრული ღირსებებით.

კვლევის მეთოდოლოგია: ქართული ხელოვნების ისტორიაში არსებული სამეცნიერო ლიტერატურის, ისტორიული წყაროების, საარქივო მასალების, თანადროული პრესის გაცნობა, შესწავლა და ანალიზი.

კვლევის ამოცანები: ქაშვეთის (ქვაშვეთის) არქიტექტურული

ანსამბლის შესახებ არსებული მასალის – სამეცნიერო ნაშრომების, ნახაზების, საარქივო ფოტომასალის თავმოყრა და დამუშავება; ქაშვეთის ხუროთმოძღვრული ანსამბლის არსებობის ხანგრძლივი ისტორიის მანძილზე მომხდარი ხუროთმოძღვრული ფორმების ცვლილებების თანმიმდევრული კვლევა; არსებული ფაქტობრივი მასალის მიმოხილვის, არქიტექტურული, მხატვრულ-სტილისტური ანალიზის საფუძველზე დადგენა, თუ რა ადგილი ეკავა ქაშვეთის ტაძარს ქართული ხუროთმოძღვრული ხელოვნების განვითარების ისტორიის სხვადასხვა ეტაპზე განხორციელებულ მხატვრულ-სტრუქტურული ძიებების რიგში; სამთავისის საეპისკოპოსო ტაძრისა და მისი მინაბადის, თბილისის ქაშვეთის წმინდა გიორგის სახელობის ეკლესიას შორის მსგავსება-განსხვავებების წარმოჩენით განსაზღვრა, თავისი გეგმითა თუ არქიტექტურულ-მხატვრული გადაწყვეტით რამდენად ახლოს დგას ქაშვეთი სამთავისის ტაძართან, ასლს წარმოადგენს, თუ მის მინაბადს.

კვლევის პრაქტიკული ღირებულება: ჩატარებული კვლევა შეავსებს ქაშვეთის ტაძრის შესახებ არსებული სამეცნიერო ლიტერატურის სიმწირეს და დაეხმარება დაინტერესებულ მკითხველს, უკეთ გაიცნოს თბილისის ცენტრში მდებარე, მეტად მნიშვნელოვანი ხუროთმოძღვრული ანსამბლი, მისი ისტორია და ადგილი ქართული ხუროთმოძღვრების ისტორიაში.

თემის სიახლე: ნაშრომი პირველი მცდელობაა უშუალოდ ქაშვეთის არქიტექტურული ანსამბლის საფუძვლიანი შესწავლისა. დღეს-დღეობით არსებული მასალის მიმოხილვის შედეგად გამოვლინდა, რომ ქაშვეთის ტაძარი, მიუხედავად თავისი გამორჩეული მდებარეობისა და მრავალსაუკუნოვანი ისტორიისა, მეცნიერთა ყურადღების მიღმა იყო დარჩენილი. მასზე არსებული ლიტერატურა ძალზე მწირია. უმრავლესობაში იგი მხოლოდ მოიხსენიება და მხოლოდ რამდენიმე ეძღვნება უშუალოდ ტაძარს. ჩვენს მიერ წარმოდგენილ ნაშრომში განხილულია ქართული ხუროთმოძღვრების ისტორიის მანძილზე თბილისში, ერთსა და იმავე ადგილას, ქაშვეთის სახელით ცნობილი ყველა ნაგებობა; ძირითადი ყურადღება ეთმობა 1904-1910 წლებში აგებულ წმინდა გიორგის სახელობის მთავარ ტაძარს. ნაშრომში პირველადაა დეტალურად აღწერილი და

გაანალიზებული, XVIII საუკუნის გივი ამილახვრის ტაძრის როგორც გარე, ისე შიდა ხუროთმოძღვრული ფორმები და მხატვრულ-სტრუქტურული სახე. ასევე გამოთქმულია ვარაუდები, ვიმედოვნებთ, დამაჯერებელი, VI საუკუნის ნახევრის ტეტრაკონქის და ერთი შეხედვით, უმნიშვნელო, მაგრამ ჩვენთვის მეტად საინტერესო ნაგებობის - ქაშვეთის ეზოში 1964 წლამდე არსებული, პატარა დარბაზული ეკლესიის შესახებ.

დისერტაციის სტრუქტურა და მოცულობა: ნაშრომი შედგება შესავლისგან, ოთხი თავის, დასკვნის, გამოყენებული ლიტერატურის ჩამონათვალის და ილუსტრაციებისგან (ნახაზები, ფოტოსურათები). თავი I. ქაშვეთის შესახებ არსებული ლიტერატურის მიმოხილვა; თავი II. ქაშვეთის არქიტექტურული ანსამბლის ისტორიისათვის; თავი III. ქაშვეთის არქიტექტურული ანსამბლის ნაგებობათა სტრუქტურა: 3.1 დარბაზული ეკლესია; 3.2. ტეტრაკონქები; 3.3 მთავარი ტაძარი; 3.4 ქვედა ტაძარი; 3.5 ანსამბლში შემავალი სხვა ნაგებობები: ბარათაშვილების აკლდამა-სამლოცველო, სამრეკლო, საეკლესიო ნივთების მაღაზია, ეკლესიის სახლი. თავი IV. ქაშვეთის ანსამბლის ნაგებობათა ხუროთმოძღვრული ანალიზი; დასკვნაში დაჯამებულია კვლევის შედეგები.

ნაშრომი შედგება 162 გვერდისაგან.

ნაშრომის ძირითადი შინაარსი თავების მიხედვით

თავი I. ქაშვეთის შესახებ არსებული ლიტერატურის მიმოხილვა

სადისერტაციო ნაშრომში განხილულია ქაშვეთის შესახებ არსებული ლიტერატურა: სამეცნიერო გამოკვლევები (აკად. გ. ჩუბინაშვილი, შ. ამირანაშვილი, ვ. ბერიძე, თ. კვიციანი, ვ. ცინცაძე, კ. ცინცაძე და სხვ.), პერიოდულ გამოცემებში გამოქვეყნებული სტატიები (თ. გერსამია, ი. მოსულიშვილი, დ. ხოშტარია, მ. ლილუაშვილი, გ. ჭანიშვილი, ი. მათიაშვილი), ენციკლოპედიები (თბილისის ენციკლოპედია, ქართული საბჭოთა ენციკლოპედია), XIX-XX საუკუნის მიჯნის პრესა, აქვეა მითითებული ქაშვეთის შესახებ არსებული საქართველოს საის-

ტორიო ცენტრალური არქივის ფონდები, მოცემულია საქართველოს კინოფოტოფონოდოკუმენტების ცენტრალურ არქივში არსებული ფოტო-მასალის ნუსხა, მასალები ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში დაცული კალისტრატე ცინცაძის არქივიდან. აქვე გვინდა შევნიშნოთ, რომ განხილული გვაქვს, ქაშვეთის ტაძრის შესახებ ლიტერატურის მიმოხილვისას, ზოგიერთ ნაშრომში გამოვლენილი ფაქტობრივი უზუსტობები.

ამრიგად, სამეცნიერო ლიტერატურის შესწავლამ გამოავლინა, რომ ქაშვეთის ტაძარი, მიუხედავად თავისი ადგილმდებარეობისა და მრავალსაუკუნოვანი ისტორიისა, თითქმის შეუსწავლელია. მის შესახებ ნაშრომები ძალზე ცოტაა. უმრავლესობაში ტაძარი უბრალოდ ნახსენებია და მხოლოდ რამდენიმე მათგანი ეძღვნება უშუალოდ ტაძარს. ცალკე აღნიშვნის ღირსია კ. ცინცაძის წიგნი და თ. გერსამიას სტატია. ეს უკანასკნელი, შეიძლება ითქვას, დღესდღეობით ერთადერთ სამეცნიერო კვლევას წარმოადგენს.

თავი II. ქაშვეთის არქიტექტურული ანსამბლის ისტორიისათვის

მეორე თავი ქაშვეთის ისტორიას ეძღვნება. წარმოდგენილია ტაძრის შესახებ არსებული წერილობითი თუ ზეპირი გადმოცემები, გამოთქმულია მოსაზრებები, მაგალითად, „გარეთუბნის“, როგორც დასახლების არსებობის შესახებ ჯერ კიდევ ასურელ მამათა მოღვაწეობის დროს. აგრეთვე, წმინდა მამა დავითის თბილისში საგანმანათლებლო საქმიანობასთან დაკავშირებული ლეგენდა. მოცემულია ქაშვეთის არსებობის ყველა მნიშვნელოვანი ეპოქის მოკლე ისტორიულ-პოლიტიკური და კულტურულ-რელიგიური დახასიათება.

ქაშვეთის ეკლესია მთელ საქართველოში იყო სახელგანთქმული. დაზუსტებით არ არის ცნობილი, რა იყო ქაშვეთის ტაძრის ასეთი საყოველთაო პოპულარობის მიზეზი. ვფიქრობთ, ამის საფუძველი ეკლესიის მრავალსაუკუნოვანი ისტორიისა და ლეგენდაში აღწერილ წმინდა მამა დავითის მიერ მოვლენილ სასწაულში უნდა ვეძიოთ.

ტაძარი, თავისი ადგილმდებარეობის გამო, ოდითგანვე მჭიდროდ

იყო დაკავშირებული თბილისის ისტორიასთან. ვახუშტი ბატონიშვილის მიერ 1735 წელს შედგენილი თბილისის გეგმის მიხედვით ქაშვეთის ეკლესია „გარეთუბნის“ ტერიტორიის უკიდურესი საზღვარი იყო. „გარეთუბანი“ ეწოდებოდა კალას მიღმა, მის ჩრდილოეთით და ჩრდილო-დასავლეთით მდებარე ვრცელ ტერიტორიას. მართალია, პირველი წერილობითი ცნობა ამ დასახლების შესახებ XVI ს. ეკუთვნის, მაგრამ არქეოლოგიურად აქ მოსახლეობის არსებობა გაცილებით ადრეულ ხანაშია დადასტურებული.

ჰქონდა თუ არა თბილისს „გარეთუბანი“ წმინდა მამა დავითის დროს და, შესაბამისად, იყო თუ არა ამ ადგილას ქაშვეთის სახელით ცნობილი ტაძარი, ამ საკითხის გასარკვევად, შუა საუკუნეების ტრადიციული ქალაქთმშენებლობა და ისტორიკოსთა ცნობებია საყურადღებო. ცნობილია, რომ შუასაუკუნეების თბილისს ხუთი კარიბჭე ჰქონდა, რომელიც საქარავნო-სავაჭრო გზების ან ქალაქების მიმართულების მიხედვით იყო განთავსებული და შესაბამისი სახელები ერქვა. IX–X საუკუნეების თბილისის კარიბჭეების სახელების შესახებ საინტერესო ინფორმაცია აქვს არაბ ისტორიკოსს ალ-ტაბარს. ის თბილისის ერთ-ერთ კარს „რაბადის კარად“ მოიხსენიებს, რაც არაბულად ქალაქის გარეთ მდებარე უბანს, დასახლებას ნიშნავს. კარი ქალაქის გალავნის ჩრდილოეთ კედელში ყოფილა განთავსებული. ვფიქრობთ, შესაძლოა, ეს ცნობა მიმანიშნებელი იყოს, რომ IX საუკუნეში და სავარაუდოდ უფრო ადრეც, თბილისის გალავნის გარეთ დასახლებული ტერიტორიის, ე.წ. „გარე უბნის“ არსებობისა, რომელიც ქალაქთან ახლოს მდებარეობდა, მის ნაწილად ითვლებოდა და საზღვრებით ქაშვეთამდეც აღწევდა. ვფიქრობთ, ჩვენი ვარაუდის დამადასტურებელი უნდა იყოს ამ ადგილას, ჯერ კიდევ VI საუკუნეში, ტაძრის არსებობაც, რაც ხელოვნების ისტორიკოსთა შორის ეჭვს არ იწვევს.

ქაშვეთის შესახებ წერილობითი ცნობები ძალზე მწირია. პირველად ის XIV საუკუნის ისტორიულ დოკუმენტში, „ძეგლი ერისთავთა“ გვხვდება. XV საუკუნის რამდენიმე ცნობში მიწების შეწირვაზეა საუბარი, ქაშვეთს ძვირფას ხატებსაც სწირავდნენ, XVIII საუკუნიდან, განსაკუთრებით კი, გივი ამილახვრის დროიდან, ქაშვეთი უკვე აქტიურად ფიგურირებს საისტორიო

ნაშრომებსა და სხვადასხვა სახის წყაროებში.

თუ ქაშვეთის არსებობის დამადასტურებელი პირველი წერილობითი წყარო XIV საუკუნით თარიღდება, ტაძრის შესახებ ყველაზე ადრეული ცნობა, უბველესი ლეგენდაა, რომელიც ერთ-ერთი ასურელი მამის, წმინდა დავით გარეჯელის სახელს და თბილისში მის მოღვაწეობას უკავშირდება. ამ თავში გადმოცემულია ლეგენდა, გამოთქმულია მოსაზრებები წმინდა მამის ქალაქის შემოგარენში შესაძლო მისიონერულ მოღვაწეობასთან დაკავშირებით, ვარაუდები ასურელი მამის დროს თბილისთან არსებული მონასტრისა და მისი ტაძრის შესაძლო ხუროთმოძღვრული ფორმის შესახებ.

ქართული ხელოვნების ისტორიკოსთა ნაშრომებში საყოველთაოდაა გაზიარებული აზრი, რომ ტაძარი, რომელიც თბილისის ქაშვეთის წმინდა გიორგის სახელით იყო ცნობილი და დავით გარეჯელის სასწაულს უკავშირდებოდა, VI საუკუნიდან ქართული ხუროთმოძღვრების ისტორიაში ცნობილი გუმბათოვანი თემის ერთ-ერთ საინტერესო ვარიანტს, ტეტრაკონქის ტიპს განეკუთვნებოდა. ამ ნაგებობამ, სავარაუდოდ, XVIII საუკუნემდე იარსება. დანამდვილებით არ ვიცით, რა გახდა ახალი ეკლესიის აგების მიზეზი 1753 წელს. სამწუხაროდ, ამის თაობაზეც არანაირი წერილობითი ცნობა არ მოიპოვება და აქაც მხოლოდ ვარაუდის გამოთქმა შეგვიძლია, მაგრამ XVIII საუკუნის ნახევარში, გივი ამილახვრის მიერ აშენებულმა, უკვე დიდი ხნის წინ გამქრალმა ხუროთმოძღვრულმა ტიპმა საფუძველი მისცა ხელოვნებათმცოდნეებს, რომ ქაშვეთის სახელწოდებით ცნობილი პირველი ტაძარი ამავე ტიპის VI საუკუნის ძველ გავაზთან დაეკავშირებინათ, მის თანადროულად და მსგავსად მიეჩნიათ.

ისტორიაში ქაშვეთის ადგილის საბოლოო დამკვიდრება XVII-XVIII საუკუნეების ცნობილი პოლიტიკური მოღვაწის, გივი ამილახვრის სახელს უკავშირდება. სამშობლოში დაბრუნებულმა სახელგანთქმულმა სარდალმა 1753 წელს უბველესი ეკლესიის ადგილას, გეგმით VI ს-ის მსგავსი დიდი ტაძარი ააგო. სხვა ვერაფრით აიხსნება გვიან შუა საუკუნეებისთვის უცხო ხუროთმოძღვრული ტიპის ტაძრის აგება. ამ დროიდან მოყოლებული, განსაკუთრებით კი XIX საუკუნეში, ქაშვეთი გამორჩეულ ადგილს იკავებს

თბილისის რელიგიურ-კულტურულ ცხოვრებაში, ხოლო XX საუკუნის დასაწყისში ასწლიანი იძულებითი პაუზის შემდეგ ქართული ტრადიციული ხუროთმოძღვრული ფორმით აგებული ახალი ეკლესია ქართველთა ეროვნული თვითშეგნების გამოღვიძების სიმბოლოდ იქცა, რუსული იმპერიული ბატონობის პირობებში.

ამრიგად, ამ თავში განხილულია ოდესღაც თბილისის „გარეთუბნის“ ტერიტორიაზე არსებული ტაძრის ხანგრძლივი „თავგადასავალი“, რომელიც აქა-იქ, უძველეს ლეგენდასა და სხვადასხვა ისტორიული ხასიათის წყაროებშია მიმოხილული. მოცემულია, ტაძრის შესახებ არსებული წერილობითი თუ ზეპირი გადმოცემები, გამოთქმულია მოსაზრებები, წარმოდგენილია ქაშვეთის არსებობის ყველა მნიშვნელოვანი ეპოქის მოკლე ისტორიულ-პოლიტიკური და კულტურულ-რელიგიური დახასიათება.

საუკუნეების ქარცეცხლს გადარჩენილი ქაშვეთის ტაძარი დღესაც აგრძელებს არსებობას. მეტიც, ის თბილისის ერთ-ერთი გამორჩეული ძეგლია თავისი არქიტექტურული და მხატვრული ღირსებებით.

თავი III. ქაშვეთის არქიტექტურული ანსამბლის ნაგებობათა სტრუქტურა

ქაშვეთის (ქვაშვეთის) არქიტექტურული ანსამბლი თბილისის ცენტრალურ მაგისტრალზე, რუსთაველის პროსპექტზე მდებარეობს. ის მნიშვნელოვან როლს თამაშობს პროსპექტის განაშენიანებაში, მის გამორჩეულ ხუროთმოძღვრულ აქცენტს წარმოადგენს.

მესამე თავი შედგება ქვეთავებისგან: 3.1 დარბაზული ეკლესია; 3.2. ტეტრაკონქები; 3.3 მთავარი ტაძარი; 3.4 ქვედა ტაძარი; 3.5 ანსამბლში შემავალი სხვა ნაგებობები: ბარათაშვილების აკლდამა-სამლოცველო, სამრეკლო, საეკლესიო ნივთების მაღაზია, საეკლესიო სახლი.

თავის შესავალ ნაწილში ქაშვეთის მდებარეობაა აღწერილი. ნაჩვენებია ანსამბლში შემავალი ნაგებობების ქაშვეთის ტერიტორიაზე განთავსება და ერთმანეთთან ურთიერთმიმართება. საუბარია, რელიეფური თავისებურების გამო, ქაშვეთის ანსამბლის ტერასებად განლაგებით და

ფართო კიბეების ჩართვით ერთიანი, ხუროთმოძღვრული ანსამბლის შექმნაზე, რუსთაველის პროსპექტთან მის მიმართებაზე.

ნაშრომის ამ ნაწილში ქრონოლოგიური თანმიმდევრობითაა წარმოდგენილი ანსამბლში შემავალი ყველა ნაგებობის აღწერა.

3.1 დარბაზული ეკლესია – უპირველესად განხილულია ქაშვეთის ტერიტორიაზე ოდესღაც არსებული დარბაზული ეკლესია, რომელიც 1864 წელს დაანგრის და რომელიც კ. ცინცაძის აზრით ქაშვეთის პირველი ტაძარი უნდა ყოფილიყო. დარბაზული ეკლესია თვითმხილველთა აღწერითაა ცნობილი და მის შესახებ მხოლოდ ზოგადი ინფორმაცია გვაქვს;

3.2. ტეტრაკონქები – VI საუკუნის ოთხაფსიდიანი ტაძარი ქართული ხელოვნების მეცნიერთა აზრით, კახეთის ძვ. გავაზის მსგავსი უნდა ყოფილიყო. მის საფუძველზე აგებულ XVIII საუკუნის ტეტრაკონქის აღწერა კ. ცინცაძის ნაშრომის, არქიტექტორ ო. სიმონსონის სქემატური გეგმისა და არსებული ფოტოსურათების მოშველიებით პირველადაა წარმოდგენილი.

გივი ამილახვრის ტაძრის მარტივი ტეტრაკონქის ხუროთმოძღვრული კომპოზიციის ძირითად ნაწილს ცენტრალური კვადრატი შეადგენდა, რომელსაც ოთხივე მხარივ მიერთებული ჰქონდა ერთნაირი სიმაღლის ოთხი ნახევარცილინდრი, რაც გეგმაში ჯვრის სიმბოლურ ფორმას ქმნიდა. კომპოზიციას აგვირგვინებდა ცენტრალურ კვადრატზე აღმართული თორმეტწახნაგა გუმბათი, ყოველ წახნაგში გაჭრილი სარკმლით. შელესილი და შეთეთრებული ტაძრის დასავლეთი მკლავის თავზე სამრეკლო იყო მოწყობილი. უნდა აღინიშნოს, რომ ნაგებობას საკმაოდ უჩვეულო იერს აძლევდა თითქმის ჰორიზონტალური გადახურვა, რომელიც ფარავდა ტაძრის მთელ კორპუსს გუმბათის ქვემოთ.

ქაშვეთში, ისევე როგორც იმ დროის სხვა ძეგლებში, აქცენტი მთლიანად გუმბათზეა გადატანილი. ის ნაგებობის დომინანტური ნაწილია, ერთადერთი არქიტექტურული მოცულობაა, რომელიც უხვადაა შემკული ორნამენტებით და „სამკაულად“ აზის სადა, ჯვრის ფორმის აწოწილ მკლავებს.

გარედან სადა ტაძარი შიგნით სხვაგვარად წარმოგვიდგება. ქაშვეთის

მშენებელმა ინტერიერში მხატვრობისა და უხვი არქიტექტურული დეტალების გამოყენებით გარე ფასადებთან მკვეთრად კონტრასტული, დინამიკური სივრცე შექმნა. ტაძრის ინტერიერი მთლიანად იყო მოხატული.

3.3 მთავარი ტაძარი – აქ წარმოდგენილია 1904-1910 წელს აშენებული ქაშვეთის წმინდა გიორგის სახელობის მთავარი ტაძრის პირველი საფუძვლიანი აღწერა.

თბილისში, რუსთაველის გამზირზე ამჟამად მდებარე ქაშვეთის ხუროთმოძღვრულ ანსამბლში ცენტრალური ადგილი მაღალ ცოკოლზე მდგარ ორსართულიან ნაგებობას უჭირავს, რომლის ზედა ნაწილი წმინდა გიორგის სახელობის ტაძარს წარმოადგენს. აგებულია ლეოპოლდ ბილფელდის პროექტით და სამთავისის მინაბაძს წარმოადგენს.

გეგმაში სწორკუთხა მოხაზულობის ქაშვეთის ტაძრის შიდა სივრცის სტრუქტურა ნათელი, ხალვათი და ადვილად აღქმადია. ტაძრის ცენტრში ოთხი ბურჯით გამოყოფილი მაღლა ატყორცნილი მოცულობაა, რომელიც დაგვირგვინებულია გუმბათით. გუმბათქვეშა მოცულობას ოთხივე მხრიდან ერთნაირი სიმაღლის ცილინდრული კამარებით გადახურული სივრცეები შემოეკვრის. მკლავები, თავიანთი შემკვრელი თალების მეშვეობით, ტაძრის ყველა არქიტექტურულ ელემენტს გუმბათქვეშა კვადრატის გარშემო უყრის თავს. გუმბათქვეშა კვადრატთან გუმბათის დასაკავშირებლად აფრებია გამოყენებული, რომლებიც თალების ქუსლებს შორის გაჩენილ კედლის სიბრტყეებშია ჩასმული. სივრცის აზიდულობის შთაბეჭდილებას აძლიერებს გუმბათის ცილინდრული ყელი. ინტერიერში მკლავები ერთიმეორისგან თალებითაა გამოყოფილი. დასავლეთის ცალკე მდგომი ბურჯებიდან დასავლეთის კედლისა და გვერდითი მკლავების პილასტრებზე შედარებით დაბალი, ნახევარწრიული თალებია გადატყორცნილი. ეს თალოვანი გასასვლელები დასავლეთის განიერ მკლავს ჩრდილოეთისა და სამხრეთის ვიწრო, წაგრძელებულ მკლავებს უკავშირებს.

აღმოსავლეთით შუა მკლავი საკურთხევლის აფსიდის მოცულობაში გადადის. აფსიდს გეგმაში ნახევარწრიული ფორმა აქვს და გადახურულია მეოთხედი სფეროს ფორმის კონქით. აფსიდი წინ ერთსაფეხურიანი

ბემითაა განვრცობილი. მას ორივე მხარეს პასტოფორიუმები - სადიაკვნე და სამსხვერპლო აქვს გამართული. საკურთხეველი დარბაზისგან კანკელითაა გამოყოფილი. აფსიდის წინ, სწორ ხაზზე ამბიონია, რომელიც აფსიდის შვერილი გუმბათქვეშა ბოძების უკანაა მოწყობილი და თაღოვანი გასასვლელით პასტოფორიუმების წინ გამოყოფილ პატარა უბეებს უკავშირდება. ტაძრის ინტერიერი უხვადაა განათებული არა მარტო ტრადიციულ ადგილებში გაჭრილი ფანჯრებით, არამედ დამატებითი სარკმლების განთავსებითაც. სამხრეთ და ჩრდილოეთ მკლავებს ხუთ-ხუთი სარკმელი აქვთ (მათ შორისაა პასტოფორიუმების წინ მდებარე სივრცეების სარკმლებიც). დასავლეთი კედლის თაღის მაღლა, კიდევ ერთი ლუნეტისმაგვარი მცირე ზომის სარკმელია განთავსებული, რომელიც დასავლეთ ფასადზე კარიბჭის ზემოთ გამოდის. გუმბათის ყელის სარკმლებიდან შემოსული შუქი დამატებით სინათლეს მატებს ტაძრის შიგა სივრცეს. ტაძარში მხოლოდ საკურთხეველია მოხატული, რომელის ლაღო გუდიაშვილმა შეასრულია 1947 წელს.

გარედან ქაშვეთის ტაძრის ფასადები მთლიანად თაღების უწყვეტი რიგითაა დანაწევრებული (გამონაკლისია დასავლეთი ფასადი), რომელთა შიგნითაც, განსაზღვრულ ადგილებში, ტაძრის შესასვლელები, სარკმლები და დეკორაციული მორთულობებია განთავსებული. ფასადების ამგვარი გადაწყვეტით იქმნება ერთიანი, სხვადასხვა მხატვრულ-კონსტრუქციული დეტალებჩართული სივრცე, რომელიც დასავლეთის კარიბჭის თაღებიდან დაწყებული ორივე მხრიდან უწყვეტად შემოერთების ნაგებობას და თითქოს ამზადებს აღმოსავლეთი ფასადის ბრწყინვალე კომპოზიციას, რომელიც მხატვრული გაფორმების ყველაზე ეფექტური ნაწილია ტაძარზე და იმეორებს სამთავისის აღმოსავლეთი ფასადის დეკორაციული კომპოზიციის სქემას.

3.4 ქვედა ტაძარი – ქაშვეთის ქვედა სართულის წმ. მარინეს სახელობის ეკლესიის შესასვლელი მოქცეულია სამხრეთი ფასადის ცენტრში, მეორე სართულის ეკლესიის სიმაღლეზე ასასვლელი ორი ორმარშიანი კიბის შუა ნაწილში, მიწის დონეზე. კარიდან რამდენიმე კიბის საფეხურს ჩავყავართ

საკმაოდ დაბალ სივრცეში. აღსანიშნავია, რომ ამ ჩასასვლელის გვერდით კედლებში ჩართულია გივი ამილახვრის (მარცხნივ) და ძველი ტაძრისთვის XIX საუკუნეში კარიბჭის მიშენების (მარჯვნივ) მაუწყებელი წარწერები. აღმოსავლეთით მას საკურთხეველი აქვს, რომლის გვერდითაც დამხმარე სათავსებია განლაგებული. საკურთხეველს ეკლესიის შუა დარბაზისგან კედელივით მთლიანად კეტავს კანკელი. ეკლესიის ინტერიერი სადაა, სუფთა კედლებიანი, შეიძლება ითქვას მკაცრიც. დასავლეთ ნაწილში, ორი მძლავრი ბურჯი დგას, რომელსაც სუფთა კონსტრუქციული დანიშნულება აქვს. ჭერი ბრტყელია. დასავლეთ კედელში ორიოდე საფეხურით შემადგენელი პატარა კარია მოთავსებული. ცოკოლის ეკლესია საკმაოდაა განათებული. ეკლესიას გარედან შესასვლელი მხოლოდ ერთი, სამხრეთის მხრიდან აქვს (ამჟამად ტაძარში მოხვედრა დასავლეთით გაჭრილი კარითაც შეიძლება, კარიბჭის ქვევით მოწყობილი სათავსოდან). აღმოსავლეთ ფასადზე ცოკოლში განთავსებული ორი კარიდან ერთი სადიაკვნეში შედის, ხოლო მეორე სამკვეთლოს ქვეშ მოქცეულ ოთახში, რომელიც, თავის დროზე, ტაძრების გამათბობელი მოწყობილობის დასადგამად ყოფილა განკუთვნილი.

ცოკოლში ეკლესია 1909 წელს, ე.ი. მთავარი ტაძრის დასრულებამდე მოეწყო. თავდაპირველად ის სულიწმინდის სახელობაზე ყოფილა ნაკურთხი, მაგრამ 1945 წელს, ჩატარებული რემონტის შემდეგ, ტაძარი წმინდა მთავარ მოწამე ირინეს სახელზე იკურთხა. 1919 წლიდან აქ ორბელიანთა ყოფილი სასახლის ეკლესიის კანკელი დგას, რომლის კორპუსი და ხატები მხატვრის გ. გაგარინის მიერაა შესრულებული.

ქვედა ტაძარში, ქართული ტრადიციის მიხედვით, დაკრძალულია ქაშვეთის მრევლი, იმ დროის ცნობილი სახელმწიფო და საზოგადო მოღვაწეები.

3.5 ანსამბლში შემავალი სხვა ნაგებობებია: ბარათაშვილების აკლდამა-სამლოცველო, სამრეკლო, საეკლესიო ნივთების მაღაზია, საეკლესიო სახლი.

ანსამბლში შემავალი ნაგებობები ისეა განლაგებული, რომ მაქსიმალურად ნაკლები სივრცე უჭირავთ ეზოში. ისინი ძირითადად

ეზოს კუთხეებში არიან განთავსებულნი. მაგალითად ტაძრის სამხრეთ-აღმოსავლეთით გალავნის კუთხე ტრადიციული ფორმის ორიარუსიან სამრეკლოს უჭირავს; საეკლესიო ნივთების მაღაზია სამხრეთ დასავლეთით კედელშია შესმული და მხოლოდ ფასადი გამოდის ეზოში; საეკლესიო სახლი, მართალია, ორსართულიანია, მაგრამ ეზოს სივრცეს მხოლოდ დაბალი ზედა სართული იკავებს, ქვედა, ცოკოლის სართულში ჩასასვლელად კიბეა აქვს გაკეთებული. სახლი ჩრდილო-აღმოსავლეთით გალავნის კუთხეშია ჩართული და თავისი მდებარეობით ცუდად არ ხვდება თვალს. მხოლოდ ბარათაშვილების აკლდამა-სამლოცველო დგას ტაძრის სამხრეთით ორმარშიანი კიბის მარჯვენა ფრთასთან ახლოს. ის ამპირის სტილშია გადაწყვეტილი, მაგრამ, მიუხედავად ამისა, მაინც კარგადა შეხამებული ანსამბლის სხვა ნაგებობებთან.

თავი IV. ქაშვეთის ანსამბლის ნაგებობათა ხუროთმოძღვრული ანალიზი

მეოთხე თავი ქაშვეთის ანსამბლის ნაგებობათა ხუროთმოძღვრულ ანალიზს ეძღვნება. აქაც დაცულია ქრონოლოგია. თანმიმდევრბითაა მოცემული ანსამბლში შემავალი ნაგებობების, ქაშვეთის წმინდა გიორგის სახელობის ტაძრის ხუროთმოძღვრული ანალიზი მისი არსებობის ყველა ქრონოლოგიურ ეტაპზე.

თავი იწყება, ლეგენდის მიხედვით, წმინდა დავით გარეჯელის მოსვლის დროისთვის აქ მოქმედი დედათა მონასტრის ეკლესიის სავარაუდო ხუროთმოძღვრული ფორმის განხილვით, რისთვისაც, პარალელურ მასალად, ქართული ხელოვნების ისტორიაში ცნობილ ერთნავე დარბაზული ტიპის ტაძრებს მივმართავთ, რომლებიც შედარებით, ასე ვთქვათ, „სუფთად“ შემორჩენილი სტილისტური ნიშნებით ქრისტიანობის ადრეული პერიოდითაა დათარიღებული და ქაშვეთის უძველესი სალოცავის მსგავსად, სამონასტრო ნაგებობებს წარმოადგენენ. ამ თვალსაზრისით, საინტერესოა ზედაზნისა და ბრეთის ეკლესიები. ვფიქრობთ, თავისი უბრალო გარეგნობის, აგების სიმარტივისა და ხელმისაწვდომობის გამო უძველეს ქრისტიანულ

სამონასტრო მშენებლობისთვის სწორედ ამ ტიპის სამლოცველოები უნდა ყოფილიყო მიღებული. აქედან გამომდინარე თითქმის დარწმუნებით შეგვიძლია ვთქვათ, რომ თბილისის უძველეს მონასტერში მამა დავითს, „მასობრივი მშენებლობისთვის“ განკუთვნილი დარბაზული ტიპის პატარა სამლოცველო უნდა დახვედროდა.

ამ საკითხზე მსჯელობისთვის საინტერესოა ქაშვეთის ანსამბლში ოდესღაც შემაჯალი, ერთნავიანი დარბაზული ტიპის ეკლესია, რომლის ნაშთებიც მოშალეს 1864 წელს, ტაძრის ეზოს მოწესრიგების დროს. ეს დარბაზული ეკლესია თვითმხილველთა აღწერის საფუძველზე აქვს მოცემული კ. ცინცაძეს და დავითის დროინდელ ქაშვეთის პირველ ეკლესიად მიაჩნია. სამწუხაროდ, ეკლესიის არსებული აღწერილობა არ იძლევა მასზე რაიმეს გადაჭრით თქმის საშუალებას.

ქაშვეთის ამ დარბაზული ეკლესიის შესახებ კ. ცინცაძის ერთ-ერთ ხელნაწერში საინტერესო ინფორმაციას წავაწყდით, რომელიც რაღაც მიზეზის გამო ვერ მოხვდა გამოცემულ ნაშრომში. როგორც აღმოჩნდა, რიყის ქვით ნაშენი დარბაზული ნაგებობის შესასვლელები სუფთად გათლილი ქვით ყოფილა მოპირკეთებული, რაც ეკლესიის საბოლოოდ დაშლამდე ჯერ კიდევ ჩანდა კარის შერჩენილ ნაწილში. ამ პერიოდის, VI-VII საუკუნეების, დარბაზულ ეკლესიებში გვაქვს რამდენიმე მაგალითი თლილი ქვის კვადრებისა და ტლანქად დამუშავებული ქვის შეფარდებით. მაგალითად შეიძლება მოვიყვანოთ თრიალეთის ოლთისი (ახლანდელი გუშჩი) და თეთრი წყაროს (ახლანდელი აიაზმის) ეკლესია. აქედან გამომდინარე, ვფიქრობთ, რომ ქაშვეთის პატარა სამლოცველოს კარებებთან ერთად სარკმლებიც ჰქონოდა გათლილი ქვებით შემკული. ეს ფაქტი კი, დამატებით, მის სიძველეზე შეიძლება მეტყველებდეს, თუმცა, აქვე გვინდა შევნიშნოთ, რომ თლილი ქვისა და ნატეხი ან რიყის ქვის ასეთი შეთავსება ფასადებზე ქართლში XVII-XVIII მიჯნაზეც კი იყო გავრცელებული.

დღეს რთულია იმის მტკიცება ან უარყოფა, იყო თუ არა XIX საუკუნეში ქაშვეთის ეზოში მდგარი დარბაზული ეკლესია უძველესი მონასტრის პირველი სამლოცველო. თუ მხედველობაში იმასაც მივიღებთ,

რომ ეს ტიპი თავისი სიმარტივისა და ხელმისაწვდომობის გამო ქართული ხუროთმოძღვრების მთელი ისტორიის მანძილზე არსებობდა, როგორც აკად. ვ. ბერიძე აღნიშნავს ქართული არქიტექტურის მუდმივი „თანამგზავრი“ იყო, მაშინ ისიც უნდა დავუშვათ, რომ ის ნებისმიერ დროს შეიძლება ყოფილიყო აგებული.

ქართული ხუროთმოძღვრების ისტორიაში ქაშვეთის სახელით ჩვენთვის ცნობილი პირველი ტაძარი VI საუკუნის ტეტრაკონქია, რომელიც, როგორც ხელოვნების ისტორიკოსები ვარაუდობენ, ამ ადგილას, წმ. დავითის თბილისიდან წასვლის შემდეგ, მალევე უნდა აგებულიყო.

საკულტო არქიტექტურაში მხატვრულ-კონსტრუქციული ამოცანების გადაჭრის მიზის გზაზე, დროთა განმავლობაში, წამყვანი ადგილი გუმბათიანმა თემამ დაიკავა, რომლის ერთ-ერთი საინტერესო მოვლენა ტეტრაკონქის თემა იყო. მასში ნათლად აისახა ეპოქის რელიგიურ-ფსიქოლოგიური (თეოლოგიური) მიზეზები. გაჩნდა განსხვავებული არქიტექტურული სივრცე, სადაც კონსტრუქციული ამოცანების გადაწყვეტა განსაზღვრავდა ნაგებობის მხატვრულ სახესაც და ამავდროულად პასუხობდა ლიტურგიის მოთხოვნებსაც.

უმველესი ტეტრაკონქებიდან უმეტესობამ ვერ მოაღწია ჩვენამდე, ბევრი მათგანი განადგურდა, ზოგიერთი მოგვიანებით საფუძვლიანად გადაკეთდა, მაგრამ დარჩენილ ნაგებობათა მიხედვითაც საკმაოდ ნათელი სურათი იქმნება ადრეული შუა საუკუნეების ამ ტიპის შესახებ.

დღესდღეობით საქართველოს ტერიტორიაზე რამდენიმე ტეტრაკონქული ტიპის ტაძარი ან მისი ნანგრევია ცნობილი, აქედან ნაწილი დღევანდელი საქართველოს, ნაწილი კი თურქეთში, ისტორიული ტაო-კლარჯეთის ტერიტორიაზეა შემორჩენილი.

თბილისის ქაშვეთი და ძველი გავაზი ე.წ. „სუფთა“ სახის, როგორც მათ ვ. ბერიძე უწოდებს, ტეტრაკონქებს განეკუთვნება და ორივე VI საუკუნით თარიღდება. ასეთივე „სუფთა“ სახის ტეტრაკონქია ისტორიულ ტაო-კლარჯეთის ტერიტორიაზე მდებარე სუხბეჩი, სოფელ ნოჯიხევში ნოქალაქევის არქეოლოგიური ექსპედიციის მიერ 1967 წელს აღმოჩენილი

მცირე ზომის ეკლესია, რომლის მხოლოდ გეგმის წაკითხვა გახდა შესაძლებელი. მისი გარე და შიდა მოხაზულობა იდენტურია, მაგრამ ამ ტიპის სხვა ძეგლებისგან განსხვავებით, აქ აფსიდების შეხვედრის ადგილები შვერილებით აღინიშნება. ტაძარი, მკვლევართა აზრით V-VI საუკუნეებით უნდა თარიღდებოდეს. აქვე უნდა მოვიყვანოთ კიდევ ერთი, მარტივი გეგმის მქონე ტეტრაკონქი, რომელიც სანაგირეს სამონასტრო კომპლექსში გათხრების დროს იქნა აღმოჩენილი.

ძველი გავაზის არქიტექტურული სახის განხილვა VI საუკუნის ქაშვეთთან მიმართებით შემდეგი დასკვნების გაკეთების საშუალებას გვაძლევს:

1. ქაშვეთის უძველესი ტაძარიც გავაზის მსგავსი ტეტრაკონქული ტიპის „ოთხეურა“, აუცილებლად მცირე ზომის მარტივი ნაგებობა უნდა ყოფილიყო, რომელიც დაბალი, საერთო პროპორციების შესაფერისი გუმბათით იქნებოდა დაგვირგვინებული;

2. სავარდოდ, აქაც იყო დამატებითი შესასვლელები აღმოსავლეთით, საკურთხევლის ორივე მხარეს;

3. ქაშვეთშიც უდავოდ იქნებოდა გამოკვეთილი ეპოქისათვის დამახასიათებელი ძირითადი ძიებები, შიდა სივრცის გაზრდის მცდელობა, რომელიც წამყვანი იდეა ხდება ქრისტიანული არქიტექტურისთვის; სამწუხაროდ, არ ვიცით, შეძლო თუ არა ქაშვეთის ხუროთმოძღვარმა შეექმნა ნაგებობისთვის ის სიმკვიდრისა და სიმძლავრის შთაბეჭდილება რაც ძველ გავაზშია და ამ მიზნების მისაღწევად იგივე ხერხებს მიმართა თუ არა. უცნობი რჩება ისიც, იყო თუ არა, გავაზისგან განსხვავებით, ფასადების მხატვრული გაფორმების პრობლემის თუნდაც დასახვის მცირეოდენი მცდელობა ძველ ქაშვეთში, თუ ეს ტაძარიც ძველი გავაზივით უსახური მასის შთაბეჭდილებას ტოვებდა.

ძველი ქაშვეთის ეს ე.წ. „სუფთა“ ტეტრაკონქი დაედო საფუძვლად გვიან შუა საუკუნეებში, 1753 წელს მის ადგილზე აგებულ ტაძარს.

ჩვენ ხელთ არსებული ფოტოსურათების მიხედვით, XVIII საუკუნის გივი ამილახვრის ტაძარი გამოიყურება როგორც ერთი სიმაღლის ოთხი

ნახევარცილინდრი, რომლის შუაშიც აღმართულია თორმეტწახნაგა გუმბათის ყელი, ყოველ წახნაგში გაჭრილი სარკმლით. დასავლეთის მკლავის თავზე სამრეკლოა მოწყობილი. ტაძარი შელესილი და შეთეთრებულია. უნდა აღინიშნოს, რომ ნაგებობას საკმაოდ უჩვეულო იერს აძლევს თითქმის ჰორიზონტალური გადახურვა, რომელიც, ვფიქრობთ, XIX საუკუნის ერთ-ერთი შეკეთების შედეგი უნდა იყოს.

ტაძრის ინტერიერზე წარმოდგენას გვიქმნის არქიტექტორ ო. სიმონსონის გეგმა, მისი უწმინდესობის კ. ცინცაძის ნაშრომი და 1904 წელს ეკლესიის დაშლის დროს ფოტოგრაფ ა. განკვეიჩის მიერ გადაღებული რამდენიმე ფოტოსურათი. როგორი იყო XVIII საუკუნის ქაშვეთის ინტერიერი? არქიტექტორ ო. სიმონსონის გეგმის მიხედვით თუ ვიმსჯელებთ, ქაშვეთის შიდა სივრცეს ქმნიდა ოთხი აფსიდი, რომლებიც ზომებში ოდნავ განსხვავდებოდნენ ერთმანეთისგან. გეგმაზე ტაძრის მკლავებს შორის საკურთხევლის ნაწილი შედარებით ნაკლები სიღრმისაა და თითქოს ოდნავ მხრებშია გაწეული, ვიდრე სამხრეთისა და ჩრდილოეთის, ხოლო დასავლეთისას წაგრძელებული ფორმა აქვს. უნდა შევნიშნოთ, რომ ო. სიმონსონის გეგმა ყოველთვის არ ემთხვევა კ. ცინცაძის აღწერილობას, ვფიქრობთ, მან „გაალამაზა“ ტაძარი. ამ ორ წყაროს შორის სხვაობა ქაშვეთის შემორჩენილი ფოტოსურათებითაც დასტურდება.

ფოტოსურათებზე გარედან სადა, თითქმის სამკაულს მოკლებული ტაძარი შიგნით სხვანაირად გამოიყურება. ქაშვეთის მშენებელმა ინტერიერში მხატვრობისა და უხვი არქიტექტურული დეტალების გამოყენებით გარე ფასადებთან მკვეთრად კონტრასტული დინამიკური სივრცე შექმნა. გეგმიდან და ფოტოსურათებიდან ჩანს, რომ ინტერიერში ყოველი აფსიდის კედლები სწორკუთხა სიბრტყეებითაა დაწახნაგებული, რომელშიც მაღალი, შეისრულ თაღიანი ნიშებია ამოღებული. ამგვარი კონსტრუქციულ-მხატვრული ხერხის გამოყენებით, მომრგვალებული ფორმის ნაცვლად აფსიდის სივრცეს წახნაგოვანი მოხაზულობა აქვს მიცემული. მაღალი შეისრულ თაღიანი ნიშებით ჩატეხილ-ჩანაწევრებული კედლები, გუმბათი, გუმბათქვეშა ბურჯები მთლიანად იყო დაფარული მხატვრობით. ტაძარში

არ იყო დატოვებული კედელის არცერთი თავისუფალი მონაკვეთი, რომელიც თვალს „დაასვენებდა“ და მნახველს ამოსუნთქვის საშუალებას მისცემდა. ყოველივეს ზედ ერთვოდა რამდენიმე იარუსიანი მდიდრულად გაფორმებული კანკელიც. ვფიქრობთ, ტაძარში მყოფს, თავბრუს ახვევდა მთელი ეს ტეხილი აფერადებული სივრცე, რომელშიც უხვად იღვრებოდა სინათლე დამატებით გაჭრილი ფართო სარკმლებიდან.

საგანგებოდ გვინდა შევჩერდეთ XVIII საუკუნის ქაშვეთის ტაძრის ხუროთმოძღვრულ ტიპზე. ქართული ხელოვნების ისტორიაში დამკვიდრებულია მოსაზრება, რომ გივი ამილახვრის ნაგებობა ამ ადგილზე, ჯერ კიდევ VI საუკუნეში აგებული მარტივი ტეტრაკონქის გეგმას იმეორებს. განსხვავებული მოსაზრება აქვს ამის თაობაზე მის უწმინდესობას, კალისტრატე ცინცაძეს. მისი აზრით, სწორედ გივი ამილახვრის ნაგებობაა პირველი ტეტრაკონქული ტიპის ქაშვეთი და ტაძრის გვიანი შუა საუკუნეებისთვის უცხო ფორმას მხოლოდ აღმშენებლის „ფანტაზიას“ მიაწერს. მაგალითისთვის პლატონ იოსელიანის თაოსნობით სოლოლაკში, 1851 წელს, ბერძნული ტაძრის მიმსგავსებით აგებულ ეკლესიას, აგრეთვე XIX საუკუნის მიწურულს, ნიკო ნიკოლაძის მიერ ფოთში დაწყებულ აია სოფიას ტიპის ტაძრის მშენებლობას ასახელებს. კალისტრატე ცინცაძე ახალი ქაშვეთის ტაძრის სამთავისის გეგმის მიხედვით აგებასაც მხოლოდ გივი ამილახვრის შთამომავლის სიჯიუტით ხსნის. ამრიგად, მის უწმინდესობას მცდარად მიაჩნია ხელოვნების ისტორიკოსთა, კერძოდ გიორგი ჩუბინაშვილის და შალვა ამირანაშვილის დასკვნა, რომ XVIII საუკუნის ტაძარი ამ ადგილას არსებული უძველესი ეკლესიის მიხედვით იყოს აშენებული და მისი გეგმის გამეორებას წარმოადგენდა. კალისტრატე ცინცაძეს ქაშვეთის ეზოში მდგარი პატარა დარბაზული ეკლესია მიაჩნია წმინდა დავით გარეჯელის დროინდელ ტაძრად. კალისტრატე ცინცაძეს, თავისი მოსაზრების გასამყარებლად მოჰყავს ისტორიული დოკუმენტები: თბილელი მიტროპოლიტის, ქრისტეფორე თუმანიშვილის 1753 წლის 29 აპრილს გაცემული გუჯარი „წმიდის გიორგის ქაშოეთისსა“ სახელზე წერს: „...საფასეთა წარგებითა დაშვრა და შენი წმინდა ეკლესია საძირკვლით

ახლად აღაშენა, გალავანი შემოავლო, განავრცელა და შეამკო“. ვახუშტიც მოიხსენიებს ტაძრის „საფუძვლით“ აშენების ფაქტს. კალისტრატე ცინცაძე ხაზს უსვამს სიტყვებს „ახლად“, „სადირკვლით“ და მათ „ახალ“ ანუ პირველად აგებულად კითხულობს. 1753 წლამდე აქ რომ არაფერი იდგა, მისი აზრით, გამოჩნდა 1904 წელს ეკლესიის დაშლის დროს, რასაც თავად ესწრებოდა. ის საგანგებოდ აღნიშნავს, რომ ვერ იპოვეს თუნდაც ერთი გათლილი ქვა, რომელიც უცილობლად უნდა ყოფილიყო ამ ადგილზე რაიმე ძველი ნაგებობის არსებობის შემთხვევაში.

ვფიქრობთ, მისი უწმინდესობა ცდება ამ საკითხში. მაინც, სად შეეძლო ენახა სახელგანთქმულ სარდალს „სუფთა“ ტეტრაკონქი, რომ მისი ფორმებით „მოხიბლულიყო“? ანდა რა იდგა ქაშვეთის სახელით ცნობილ ადგილას? ვახუშტი ბატონიშვილის 1735 წლის თბილისის გეგმაზე, ქალაქის „გარეთუბნის“ სახელით მონიშნული ტერიტორიის საზღვარზე გალავანშემოვლებული ადგილია მასში ჩახაზული შენობით. განმარტებაში ის ქაშვეთის სახელწოდებითაა აღნიშნული. დაკვირვებისას კარგად მოჩანს, რომ უგუმბათო, დარბაზისმაგვარი შენობა ჯვრით არ არის დაგვირგვინებული (მაღალი, ჯვრიანი ნაგებობა, რომელიც გალავანზე თუ მასთან ახლოს მდებარეობს, ჩვენი აზრით, სამრეკლო უნდა იყოს). გაუგებარია, რატომ არ აღნიშნა ცნობილმა გეოგრაფმა აქ ტაძარი მაშინ, როდესაც ამავე გეგმაზე, რომელიც ყველაზე მნიშვნელოვან და საიმედო წყაროდაა მიჩნეული, ყველა ეკლესიას ჯვარი აზის. ჩვენი ვარაუდით, თბილისის გეგმაზე ქრისტიანული სიმბოლოს გარეშე ნაჩვენები ნაგებობა ტაძრის (სავარაუდოდ გუმბათიანის) ნაშთია და, შესაბამისად, ქრისტიანული წეს-ჩვეულებების აღსრულებისთვის გამოუსადეგარი უნდა ყოფილიყო. ასეთი ნაჩვენები კი, ბუნებრივია, ჯვრის გარეშე იდგა. მხოლოდ ამით შეიძლება აიხსნას, რომ ქაშვეთს, XVIII საუკუნის დასაწყისის რუკაზე, ჯვარი არ აქვს.

ამრიგად, შეგვიძლია ვთქვათ, რომ სპარსეთიდან სამშობლოში დაბრუნებულ გივი ამილახვარს ქაშვეთის ეკლესია იმდენად დანგრეული დახვდა, რომ ტაძრის დიდებისა და სიწმინდე-სახელოვნების გამო

მხოლოდ გეგმის შენარჩუნება შეძლო. ტეტრაკონქის თემა საერთოდ აღარ გვხვდება ადრეული შუა საუკუნეების შემდეგ და რომ არა ძველი ქაშვეთის განსაკუთრებული პოპულარობა, გაუგებარი იქნებოდა ამ ტიპის ხუროთმოძღვრული ნაგებობის აგება XVIII საუკუნეში.

ქრონოლოგიური თვალსაზრისით, ქაშვეთის მომდევნო ტაძარი 1904-1910 წლებში აგებული მაღალ ცოკოლზე შესმული ორიარუსიანი ტაძარია. ნაშრომში ერთ-ერთ მთავარ ამოცანად ქაშვეთისა და სამთავისის მსგავსება-განსხვავების დადგენაა, ვინაიდან ხელოვნების ისტორიკოსთა შორის დამკვიდრებული აზრით, ქაშვეთი სამთავისის ზუსტი ასლია.

ქართული ხელოვნების ისტორიაში ქაშვეთის წმინდა გიორგის სახელობის ტაძრის ადგილის განსაზღვრა, მის ხუროთმოძღვრულ თავისებურებებზე მსჯელობა შეუძლებად გვეჩვენება სამთავისის განხილვის გარეშე. ვინაიდან ქაშვეთი მიზანმიმართულად ამ უძველესი ძეგლიდან „ამოზრდილი ნაყოფია“, მისი ძირითადი სქემის მიხედვით შექმნილი ნაგებობაა და აქ განხორციელებული, ეპოქის მოთხოვნილებების შესაბამისი, მთელი რიგი ცვლილებების მიუხედავად, თითქმის იმეორებს სამთავისის არქიტექტურულ-მხატვრული კომპოზიციის უკვე შემუშავებულ ფორმებს, აქედან გამომდინარე, ვფიქრობთ, ბუნებრივია, რომ ვიდრე ქაშვეთის შესახებ მსჯელობას, მის მხატვრულ ღირსებებზე საუბარს შევუდგებოდეთ, აუცილებლად მივიჩნიეთ, პირველ რიგში, სამთავისის ძეგლის მიმოხილვა.

სამთავისის ოსტატმა პირველმა შექმნა საკულტო ნაგებობის ისეთი ტიპი, რომელშიც ახლებურად იყო გააზრებული ეპოქის ძირითადი მოთხოვნა – არქიტექტურული და მხატვრული თვალსაზრისით ერთიანი კომპოზიციის შექმნა. აქ კარგად ჩანს ეპოქისთვის დამახასიათებელი ყველა თავისებურება; სწრაფვა გეგმის გამარტივებისკენ, შიდა სივრცისა და გარე მასების ჰარმონიული შეფარდება, ფასადებისა და არქიტექტურული ელემენტების დეკორატიულობა. ხუროთმოძღვარმა შეძლო მიეღწია ფორმისა და შინაარსის ისეთი, თითქმის სრულყოფილი მთლიანობისთვის, რომ სამთავისი საუკუნეების მანძილზე მისაბადი ნიმუში გახდა ქართული საკულტო ხუროთმოძღვრებისათვის.

სამთავისში ერთხელ უკვე მტკიცედ შემუშავებული არქიტექტურულ-მხატვრული გადაწყვეტის „კონსტატა“ მომდევნო ხანებში თითქმის აღარ შეცვლილა. საკუნეების გასვლის შემდეგაც, ქართული ეროვნული ხუროთმოძღვრების განვითარების ყველაზე რთულ ეტაპზე, სამთავისის ტაძარი კვლავ მისაბამი მაგალითი გახდა ქართული საზოგადოებისთვის – სწორედ ამიტომ, XX საუკუნის დასაწყისში თანამედროვე ქართული საკულტო არქიტექტურის ერთ-ერთ მნიშვნელოვანი ძეგლის, თბილისის ქაშვეთის (ქვაშვეთის) ხუროთმოძღვრული ანსამბლის მთავარი ეკლესიის საფუძვლად სწორედ სამთავისის ტაძარი შეირჩა.

საჭიროდ მიგვაჩნია აქვე აღვნიშნოთ, რომ ქართული ხელოვნების ისტორიკოსების აზრით, ქაშვეთის ასე ვთქვათ „ქართულობა“, ანუ სამთავისის ტაძართან მიმსგავსება, ძირითადად მხოლოდ ცალკეული კონკრეტული ფორმებისა და განსაკუთრებით დეკორაციული სამკაულების ძველი ნიმუშიდან სესხებაში გამოვლინდა. ეს არქიტექტურული ფორმები და მოტივები მექანიკურად იქნა გადმოტანილი მასზე და ამიტომაც შეხედვისთანავე მაინც თვალში საცემია ყველა ის თვისება, რომელიც საერთოდ ახასიათებს მიზამვას.

ძეგლის აღწერისას უკვე აღვნიშნეთ, რომ ქაშვეთის წმინდა გიორგის სახელობის ეკლესია იმეორებს სამთავისის ჯვარ-გუმბათოვანი ნაგებობის გეგმის სქემას. ტაძარი გარედან სწორკუთხა ფორმაშია მოქცეული და ზემოთ გუმბათით დაგვირგვინებული. აქაც ტაძრის ჯვრის მოხაზულობა სივრცეში მასების საშუალებითაა შექმნილი. გარედან ქაშვეთი უხვადაა შემკული ქვაში ნაკვეთი ქართული ორნამენტითა და თაღნარით. ეკლესიის ფასადებზე სამთავისის ფასადების მხატვრული გაფორმების ზოგადი სქემაა გამოყენებული, მაგრამ, აქვე უნდა შევნიშნოთ, რომ ქაშვეთის ტაძარს, მიუხედავად სამთავისთან გეგმითი მიმსგავსებისა, მთელი რიგი თავისებურებები გააჩნია, რომელიც ბუნებრივია ახალი ეპოქის მოთხოვნით არის განპირობებული და ტაძარს გარკვეულ არქიტექტურულ-მხატვრულ ღირსებებს სძენს. ეს სხვაობა უფრო მძაფრად ტაძრის შიგნით იჩენს თავს და ინტერიერის საერთო სივრცითი გადაწყვეტის, ცალკეული არქიტექტურული

ფორმების თავისებურებებში ვლინდება. აქ წარმოდგენილი ქაშვეთის დეტალური განხილვა, სამთავისთან პარალელების გავლების გზით, საშუალებას მოგვცემს, უფრო თვალნათლივ დავინახოთ მთელი ეს თავისებურებები, მით უფრო, რომ ნაშრომში გვაქვს სამთავისის შესახებ საუბარი.

აღსანიშნავია, რომ ქაშვეთის ხუროთმოძღვარმა, მის წინაშე დასმული ამოცანის, შიდა სივრცის გაზრდის, გადასაწყვეტად ქართული საეკლესიო სამშენებლო ტრადიციისთვის სრულიად უცხო ფორმა გამოიყენა. დარბაზის ცენტრში სივრცის გაზრდის მიზნით არატრადიციულ ხერხს მიმართა: კანკელი სიღრმეში გადასწია, დაამოკლა და აღმოსავლეთის ბურჯების უკანა მხარეს მოაქცია. ამან საშუალება მისცა, კანკელის წინ დამატებით გაჩენილ თავისუფალ სივრცეში, გუმბათის საყრდენებს შორის ნახევარწრიული სოლეს გაკეთების ნაცვლად, რომელიც გუმბათქვეშა სივრცეში უნდა გამოსულიყო და შესაბამისად, ნახევარ ტაძარს დაიკავებდა, სწორი ამბიონი მოეწყო და დარბაზში სასულიერო პირებზე მეტი ადგილი მრევლისთვის დაეთმო. რაც აგრეთვე უჩვეულო იყო ტრადიციული ქართული ღვთის-მსახურებისა და საეკლესიო ხუროთმოძღვრებისთვის.

თუ ქაშვეთისა და სამთავისის ტაძრების ინტერიერის სხვა ნაწილებსაც შევადარებთ, მაშინ მათ შორის მსგავსება-განსხვავება კიდევ უფრო ნათლად გამოჩნდება. სამთავისთან სხვაობა და ქართული ტრადიციების ერთგვარი გაუთვალისწინებლობა ჩანს ტაძრის შესასვლელის განთავსებაში, მის საოცრად ნათელ ინტერიერში. ტაძარი უხვადაა განათებული სინათლის წყაროების არა მარტო ტრადიციულ ადგილებში განთავსებით, მკლავებსა და გუმბათის ყელზე, არამედ დამატებითი სარკმლებითაც. განსხვავებაა ტაძრის ინტერიერის სხვა ნაწილებშიც, რომელზეც შედარებისას დეტალურად გვაქვს საუბარი.

ამრიგად, შეიძლება ითქვას, ქაშვეთის წმინდა გიორგის ტაძრის სამთავისთან „მსგავსება“ უფრო ხუროთმოძღვრული ტიპისთვის დამახასიათებელ საერთო გეგმაში ვლინდება. ხუროთმოძღვარი ასრულებს დამკვეთის მითითებას და იღებს საუკუნეებით ადრე უკვე შემუშავებულ მზა

სქემას, მაგრამ ამასთანავე ეპოქის მოთხოვნილებებთან შესაბამისი მთელი რიგი ცვლილებები შეაქვს მასში. განსხვავებება ამ ორ ძეგლს, ორიგინალსა და მინაბადს შორის, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, შიგნით უფრო თვალსაჩინოა ვიდრე მის გარეგან სახეში.

დასასრულს, ხაზგასმით უნდა აღვნიშნოთ, ქაშვეთს აქვს მთელი რიგი ღირსებები, რომელნიც მას ერთგვარ მიმზიდველობას ანიჭებდა თავის დროს და ანიჭებს დღესაც. პირველ რიგში, ეს ეხება მის საერთო სტრუქტურას. ძველი ქართული ტაძრის აღნაგობა მხატვრულად იმდენად დასრულებულია, რომ ორიგინალის ჰარმონიულობასა და ნატიფ დახვეწილობას თვით პირიც კი ინარჩუნებს – წერს მის შესახებ აკად. ვ. ბერიძე. ტაძრის ღირსებებზე მეტყველებს ისიც, რომ ქაშვეთი, თავის დროზე, თითქმის ერთადერთი ახალი საეკლესიო ნაგებობა იყო, რომელიც უცხოდ არ გამოიყურებოდა თანამედროვე თბილისში. უნდა ითქვას, რომ ახლაც, თავისი გარეგნობითა და მასშტაბითაც ტაძარი კარგადაა მორგებული რუსთაველის პროსპექტს. მის აღმშენებელს, არქიტექტორ ლ. ბილფელდს, თავის დროზე, შესანიშნავად ჰქონდა გააზრებული თანამედროვე ქალაქის განვითარების პერსპექტივები, მისი პრობლემები და ქაშვეთის ადგილი „ახალი“ თბილისის ურბანულ სტრუქტურაში. ეპოქის ახალმა გამოწვევებმა განაპირობა სწორედ ტაძრის ამოწევა პროსპექტის დონეზე, თავიდანვე ქვემო ეკლესიის დამატების წყალობით. ამან ტაძარს იმთავითვე ააცილა „ჩავარდნა“, მთავარი მაგისტრალიდან მისი მოსალოდნელი დაჩრდილვა.

ამრიგად, კვლევამ გვიჩვენა, რომ ხუროთმოძღვრის მიზანი სამთავისის ზუსტი „გადმოწერა“ არ ყოფილა. მიიღო რა საპროექტო დავალება, სამთავისის გეგმის, ფასადების მხატვრული გაფორმების სისტემის გამოყენებით, ხუროთმოძღვარმა ლ. ბილფელდმა შექმნა გარეგნულად სამთავისის მსგავსი, მაგრამ არსობრივად მისგან განსხვავებული ნაგებობა, თავისი დროის მოთხოვნილებების გათვალისწინებით. ამავე დროს ხუროთმოძღვრის მთავარი მიზანი ქალაქის პერსპექტიულ განვითარებაში ტაძრის ადგილის განსაზღვრა, მისი ქალაქის ურბანულ სტრუქტურასთან ორგანული მორგებაც იყო.

დასკვნა

დისერტაციის დასკვნაში წარმოდგენილია კვლევის ძირითადი შედეგები:

1. სამეცნიერო ლიტერატურის შესწავლამ გამოავლინა, რომ ქაშვეთის ტაძარი, მიუხედავად თავისი ადგილმდებარეობისა და მრავალსაუკუნოვანი ისტორიისა, თითქმის შეუსწავლელია. მის შესახებ ნაშრომები ძალზე ცოტაა. უმრავლესობაში ტაძარი უბრალოდ ნახსენებია და მხოლოდ რამდენიმე მათგანი ეძღვნება უშუალოდ ტაძარს. ცალკე აღნიშვნის ღირსია კ. ცინცაძის წიგნი და თ. გერსამიას სტატია. ეს უკანასკნელი, შეიძლება ითქვას, დღესდღეობით ერთადერთ სამეცნიერო კვლევას წარმოადგენს.

ნაშრომი პირველი მცდელობაა უშუალოდ ქაშვეთის არქიტექტურული ანსამბლის მონოგრაფიული შესწავლისა. ნაშრომში თავმოყრილია მასალა, რომელშიც ქაშვეთის მრავალსაუკუნოვანი ისტორია, მისი სახეცვლილებების თანმიმდევრული კვლევა და ხუროთმოძღვრულ-მხატვრული ანალიზია მოცემული ტაძრის არსებობის ყველა ქრონოლოგიურ ეტაპზე.

2. არსებული ფაქტობრივი მასალის მიმოხილვის, არქიტექტურული, მხატვრულ-სტილისტური ანალიზის საფუძველზე განსაზღვრულია, თუ რა ადგილი ეკავა ქაშვეთის ტაძარს ქართული ხუროთმოძღვრული ხელოვნების განვითარების ისტორიის სხვადასხვა ეტაპზე განხორციელებულ მხატვრულ-სტრუქტურული ძიებების რიგში.

3. ორი ხუროთმოძღვრული ძეგლის აღწერისა და მხატვრულ-სტილისტიკური ანალიზის საფუძველზე დავადინეთ სამთავისის საეპის-კოპოსო ტაძრისა და მისი მინაბაძის, თბილისის ქაშვეთის წმინდა გიორგის სახელობის ეკლესიის ურთიერთმიმართება. მათ შორის მსგავსება-განსხვავებების წარმოჩენით განვსაზღვრეთ, თავისი გეგმითა თუ არქიტექტურულ-მხატვრული გადაწყვეტით რამდენად ახლოს დგას ქაშვეთი სამთავისის ტაძართან, პასუხი გავეცით ერთ-ერთ აქტუალურ კითხვას – ქაშვეთი სამთავისის ტაძრის ასლს წარმოადგენს, როგორც ეს ზოგიერთ მკვლევარს მიაჩნია, თუ მის მინაბაძს.

4. ჩვენ მიერ ჩატარებული კვლევის შედეგად შევძელით, სათანადო

სისრულით წარმოგვეჩინა ქართული საკულტო ნაგებობის ურბანულ გარემოსთან მიმართების პრობლემატიკა.

5. კვლევის საფუძველზე ვაჩვენეთ ქაშვეთის ადგილი და მნიშვნელობა როგორც ძველი ქართული ხუროთმოძღვრების განვითარების, ასევე XX საუკუნისა და XXI საუკუნის დასაწყისის თბილისის ისტორიაში.

ნაშრომის აპრობაცია: ნაშრომი აპრობირებულია სამ კოლოკვიუმსა და ერთ სამეცნიერო კონფერენციაზე. გამოიცა სამი სამეცნიერო სტატია

კოლოკვიუმები:

1. თეორიული/ექსპერიმენტული კვლევა კოლოკვიუმი 1 „ქაშვეთის სამთავისის მინაბაძი“ 27.01.2014წ.

2. თეორიული/ექსპერიმენტული კვლევა კოლოკვიუმი 2 „თბილისის ქაშვეთის ისტორიისათვის „ 23.06.2014წ.

3. თეორიული/ექსპერიმენტული კვლევა კოლოკვიუმი 3 „თბილისის ქაშვეთის ხუროთმოძღვრული ანალიზი“ 16.02.2015წ.

4. წინასწარი დაცვა „ქაშვეთის (ქვაშვეთის) არქიტექტურული ანსამბლი“ 24.04.2016წ.

გამოქვეყნებული ნაშრომები, კონფერენციები:

1. გიორგობიანი ლ. „თბილისის ქაშვეთის ტაძრის აღმშენებლობის ისტორიიდან“, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის, შრომები N3(497). თბილისი, 2015.; გვ.9-16;

2. გიორგობიანი ლ. „თბილისის ქაშვეთი – სამთავისის მინაბაძი“, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტისა და საქართველოს საინჟინრო აკადამიის ყოველკვარტლური რეფერირებადი და რეცენზირებადი სამეცნიერო ჟურნალი, „ბიზნეს-ინჟინერინგი“. თბილისი N1/2015; გვ.200-205;

3. გიორგობიანი ლ. „თბილისის ქაშვეთის (ქვაშვეთის) ტაძრის ისტორიისათვის“, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტისა და საქართველოს საინჟინრო აკადამიის ყოველკვარტლური რეფერირებადი და

რეცენზირებადი სამეცნიერო ჟურნალი „ბიზნეს-ინჟინერინგი“. თბილისი
N1-2/2016; გვ.293-296;

4. სტუდენტთა 83-ე ღია საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია –
„თბილისის ქაშუეთის ტაძარი-სამთავისის მინაბაძი (შედარებითი ანალიზი)“.
თბილისი, გამომცემლობა „ტექნიკური უნივერსიტეტი“, თბილისი, 2016 წ.

Liana Giorgobiani

Kashveti (Kvashveti) architectural complex

DISSERTATION

submitted in partial satisfaction of the requirements for the academic degree of

DOCTOR OF ART

Georgian Technical University

Tbilisi 0175, Georgia

© Copyright liana Giorgobiani 2016

Abstract

Kashveti (Kvashveti) architectural complex has a special role in the history of Tbilisi, which is due to its location, as well as its historical, architectural and artistic values. As the symbol of Georgian public awareness raising and of its national spiritual revival, in the 20th century this church created basis for the tendency of restoring national architectural forms. Kashveti architectural complex is located on Rustaveli Avenue, in the centre of Tbilisi. It changed its appearance several times. Today its form differs from the initial one and exists this way in the history of Georgian architecture. Our task is to study architectural complex of Kashveti, most importantly its main building - the Church of St. George. This monument is significant on every level of its existence due to its meaning. Despite its special location, monographic research of it, as an architectural monument has not taken place until now.

The research has following aims: based on collecting and studying factual resources and using parallel architectural material, to describe and analyse architectural types of famous churches existing during the history of Kashveti; for establishing contemporary church's architectural and artistic significance, to determine an urgent issue – with its plan and décor, is Kashveti a copy of Samtavisi, as the majority of researchers believe, or is it the imitation of Samtavisi due to its individual originality and artistic values? The research aims to find out what role the church had in the history of Georgian architecture. Accordingly, it will be possible to represent with due completeness architectural and historical issues of the monument, as well as those concerning the relation of Georgian religious building's appearance to the urban environment. Finally, the work about the architectural complex of Kashveti is created.

The urgency of the topic, the aims and innovation concerning historical, architectural and artistic research of Kashveti are discussed in the introduction.

The first chapter contains a review of literature about Kashveti. More precisely, it discusses scientific works, periodical articles and printed media material regarding Kashveti. The literature review showed that despite its location and long history, very few studies are available about Kashveti. The majority of them just mention it and only few of them are specifically

about the church. The material here also mentions archival resources concerning Kashveti.

The second chapter is about the history of Kashveti. It contains written and narrative material about Kashveti Church of St. George. It also presents the assumptions such as the existence of “Garetubani” settlement in the period of Assyrian Fathers, or activities of St. Father David in Tbilisi.

The third chapter consists of subchapters concerning the structure of the buildings of Kashveti architectural complex. The description of every building of the complex is presented in a chronological order: the hall church, the tetraconchs from the 6th and the 18th centuries, Kashveti Church of St. George (1904-1910), the lower church, the bell tower, Baratashvili crypt and chapel, also the church shop and the church house.

The fourth chapter is dedicated to the architectural analysis of the buildings of Kashveti complex. Its structure also follows chronology. The chapter starts by describing assumed architectural form of the nunnery, which existed here when St. Davit Garejeli (David of Gareja) arrived. We provide the analysis of the first tetraconch from the 6th century, which according to researchers was built here after St. David left Tbilisi. Our arguments regarding it are based on the material concerning the larger tetraconch building, built here in mid 18th century. Comparative analysis of the new main church of Kashveti, built in 1904-1910 and Samtavisi, show that despite similarities of plans and décor, Kashveti has several individual aspects. It was determined by the requirement of the new era and gives significant architectural and artistic value to the church. The research showed that the architect did not aim to exactly “copy” Samtavisi, but rather using the system of the façade’s art created the building, which looked like Samtavisi in its appearance, but was different with its content. Simultaneously, the architect also aimed to determine the church’s role in the development of the city, as well as its adjustment to the urban structure.

The conclusion presents a consecutive research of changing forms of Kashveti architectural complex during its long history. Based on the study of the material, architectural, artistic and stylistic analysis, we see what role Kashveti had in the history of Georgian architecture. The comparison determined how close Kashveti is to Samtavisi. Finally, a separate study, dedicated to Kashveti architectural monument was created. It combines its rich past, architectural and stylistic analysis and its role and significance in both, old and contemporary urban structures of Tbilisi.